

ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU

X

19-20-21 Ekim 2018

B İ L D İ R İ L E R

CİLT III

EDİTÖR

DR. COŞKUN YILMAZ

**ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU X**

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Âkif Aydın / Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Cengiz Tomar / Prof. Dr. Mehmet İpşirli / Prof. Dr. Cemalettin Şahin
Prof. Dr. Erhan Afyoncu / Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı / Doç. Dr. Uğur Demir

Yayın Koordinatörü
Serkan Osmanlıođlu

Görsel Araştırma
Serkan Osmanlıoğlu / Hasan Yapıcı / Engin Çetin / Coşkun Ünsal / Ahmet Önal

İmla ve Tashih
Nusret Gedik

Fotoğraf
İsmail Küçük / SMEY / Coşkun Yılmaz
Üsküdar Belediyesi / Müellifler

Kapak Fotoğrafi
Aziz Sıtkı Eskin (Nevmekan Sahil / Üsküdar)

Tasarım
Özkul Eren

Uygulama
Bülent Avnamak / SMEY

Baskı ve Cilt
FC REKLAM
Aydıntepe Mahallesi Coşkun Sokak No: 24
Tuzla / İstanbul

ISBN: 978-605-9719-33-9
İstanbul, Ocak 2019

Kitabın telif hakları Üsküdar Belediyesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ
Mimar Sinan Mah. Çavuşdere Cad. No: 35
ÜSKÜDAR / İSTANBUL

Tel: 0216 531 30 00 • Faks: 0216 531 32 25

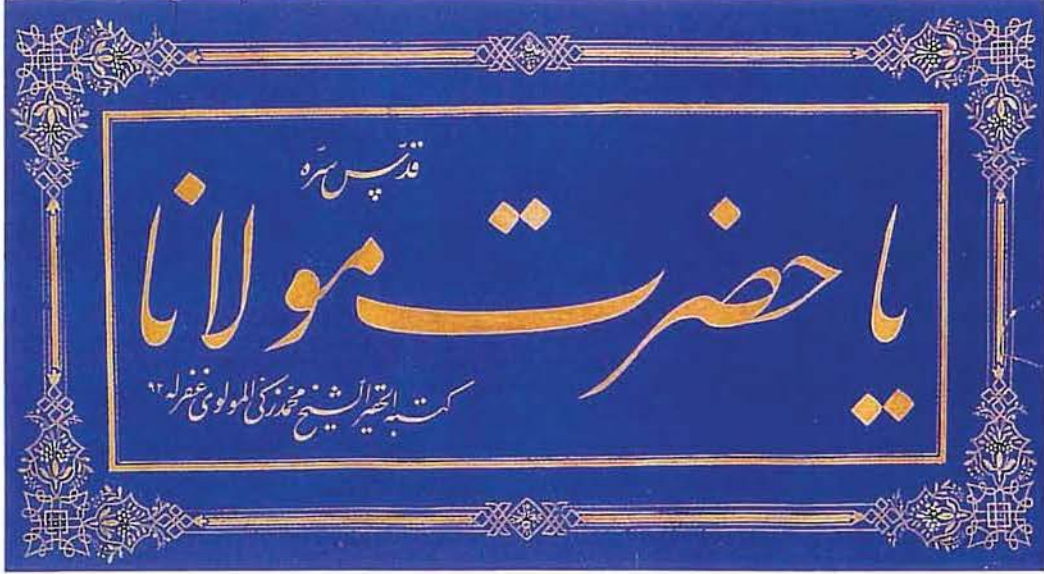
Üsküdar Mevlevihanesi Şeyhi Hattat Zeki Dede (1821-1881)

Ö Ğ R . G Ö R . T A L İ P M E R T
Marmara Üniversitesi

Üsküdar Mevlevihanesi'nde yedi sene şeyhlik yapan talik hattatı Mehmed Zeki Dede'nin de, birçok Mevlevî gibi renkli ve zevkli bir kişiliği olduğu anlaşılıyor. Onun hakkında şimdiye kadar yazılanlar sadece, hattatlığından söz etmekteydi. Ancak arşivden çıkan muhallefâtına göre hattatlıktan başka astronomiye de ilgi duyan, bu ilimle ilgili elinde bazı astronomik aletler bulunduran ve bu konuda belli bir birikimi de bulunan bir dede olduğu ortaya çıktı.

Zeki Dede, bunun dışında iyi bir saat imalatçısı veya saat tamircisidir. Bu işle ilgili bir saat koleksiyonu ve saat yapmak için kurulu bir de tezgâhı vardır. Öte yandan kendisi tesbih meraklısı, belki de imalatçısıdır. Çünkü muhallefâtında onun çok çeşitli tesbihlerinin yanında bu tesbihlere ait ham maddeler de bulunmaktadır. Dede'nin bir başka yönü de okçuluğudur. Onun muhallefâtında ok, yay ve bu işle ilgili epeyce malzemenin adı geçmektedir.

Mehmed Zeki Dede'nin hayat hikâyesi ise şöyledir: 1821'de Bursa'da doğdu. Bursa Kassam-ı Askerî Kalemî memurlarından Manisalı Mehmed Refik Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini müteakip bir süre mahkeme kâtipliği ve Bâb-ı Zemin camiiinde imamlık yaptı. Bu arada Bursa Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Dede'ye intisap edip çilesini de çıkararak Mevlevî dedesi oldu. Bu ara hat sanatına da ilgi duyan Zeki Dede –üstad Necmeddin Okyay'ın talebesi Uğur Derman'a naklettiğine göre- Türkiye'de yaşayan İranlı hattat Sâhib-kalem-i efşâr'dan talik hattını meşketti, birçok kitap ve levha yazdı.

Zeki Dede'nin hattı: Yâ Hazreti Mevlana

1854 büyük Bursa depreminden sonra İstanbul'a göç etti. Burada devrin ileri gelen ricaline -başta Mesnevi olmak üzere- birçok eser yazdı ve aynı zamanda *Mesnevî* okuttu. Bu arada fetvahaneye de talik hocası oldu.

Sadrızam Yusuf Kâmil Paşa'nın (1808-1876) himayesine mazhar olan Zeki Dede, Kâmil Paşa'nın kütüphanesine memur oldu, daha önce de vermekte olduğu *Mesnevî* derslerine bu görevdeyken devam etti. Yusuf Kâmil Paşa'nın kütüphanesi için birçok kitap istinsah etti. 1874'te Üsküdar Mevlevihanesi'ne şeyh olarak tayin edildi.¹

Zeki Dede'nin bu göreve gelişi seçimle olmuştur: Vefat eden eski şeyhin iki oğlu vardır. Bu oğullardan biri hastadır. Diğeri ise "... *Ceheleden ve âdeta fık u fücur ile meşgul süfihadan olup meşihate değil, dervişliğe bile ehliyeti...*" yoktur. Dergâh şartnamesinde şeyhlik makamının evlada kalacağına dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Bunun üzerine o zaman bu tayini yapacak olan Meclis-i Meşayih (Şeyhler Meclisi) üç dört kişiyi bu işe aday göstermiş ve bu isimleri Konya'daki Çelebi'ye bildirmiştir.

Dergâh şeyhine mahsus 750 kuruş maaşın ise merhum şeyhin iki oğluna verilmesi, tanzim olunan bir meclis mazbatası ile istirahat olunmuştur. Meşihat makamına ise ulemadan bir kimse tayin edilmesi hususunda padişahın irade istenmiştir. 1874.²

¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 634-638.

² Mabeyn evrakı (MB) 161 / 142.

Zeki Dede'nin hattı

Dergâh şeyhlerine verilegelen aylık 82 kuruş maaş ise Zeki Dede'nin bu makama gelmesiyle ona tahsis olunmuştur.

Zeki Dede'den önce bu makamda bulunan zat Ârif Dede'dir. ³ Bulunabilen kayıtlara göre 82 kuruşluk maaş 1856'dan beri dergâh şeyhlerine veriliyordu. ⁴

1881'e kadar Üsküdar Mevlevihanesi şeyhliğinde yedi sene hizmette bulunan Zeki Dede 29.12.1881'de vefat etti ve tekkenin haziresine defn olundu. İbnülemin, Dede'nin vefatını 31 Aralık olarak yazsa da mahkeme kaydında bu gün 29 Aralık olarak görülmektedir. Mehmed Zeki Dede'nin 07.01.1881 (16 Safer1299)'de yazılan muhallelât kaydı şöyledir:

“Üsküdar Mirahur Mahallesi'nde sakin iken bu defterin yazıldığı 29 Aralık 1881günü vefat eden [Üsküdar] Mevlevihanesi Post-nişini Mehmed Said Refik b. Osman'ın oğlu Seyyid Mehmed Zeki Dede'nin verâseti:

Bu verâset ilâmından Zeki Dede'nin eşinin adının Şerife Munise olduğu anlaşılıyor. Munise Hanım Zeki Dede'den birkaç gün sonra vefat etmiştir. Böyle olunca da Dede'nin tek vârisi kendisinden önce vefat eden tek kızı Fatımetü'z-Zehra olmuştur. Fatımetü'z-Zehra Hanım'ın iki defa evlendiği, birinci eşi Mehmed Feyzi Efendi'den Fatma Zehra ve tahminen 13 yaşında Ömer Ziya adlı çocukları doğmuştur.

Fatımetü'z-Zehra Hanım ikinci evliliğini Hasan Efendi isminde birisiyle yapmış ve bu zattan da o tarihte 10 yaşında olan Ümmühani Feride adlı ikici bir kızı doğmuştur.

Zeki Dede'nin muhallelâtı içerisinde her türlü ev eşyasının ve kıyafetin yanında 57 kitap, camlı bir kitap dolabı, 14 tane levha ve 3 tane astronomide kullanılan irtifa tahtası, 1 tane irtifa pusulası, 4 tane dürbün dikkat çekmektedir ki bu durum onun astronomi ile bir alakası olduğuna işaret etmektedir. Dede'nin muhallelâ-

³ Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) 11635 / 159.

⁴ MAD 9400 / 76, 11630 / 51.

Zeki Dede'nin hattı

tında bulunan 13 adet çeşitli türden yerli ve yabancı saat ile 1 adet takımlarıyla beraber saatçi tezgâhı Zeki Dede'nin saat imalatçısı olduğunu ortaya koymaktadır. Zeki Dede'nin çeşitli türden epeyce tesbih ve tesbih ham maddesi ile ecza takımı vs de muhallefatında yer almıştır.

Zeki Dede'nin satılan bu eşyasının tutarı 24.260 kuruştur.⁵

Kendisinin 07 Ocak 1881'de yazılan muhallefatından sonra 30 Mart 1882 (10 .Ca.1299)'de bir başka mirası daha çıkmıştır. Bu ikinci mirasın toplam tutarı 10.837 kuruştur. Bu ikinci muhallefatta öncekine ilave olarak 2 adet yazma Mus-haf-ı Şerif, 1 adet çalar saat, 1 levha ve bir miktar bağa vardır.

Zeki Dede'nin bu ikinci muhallefatı onun çok farklı ve meçhul bir yönünü daha ortaya koymaktadır. Dede'nin bu yeni meşgalesi, onun ciddi bir okçu olduğunu açığa çıkarmaktadır. Zeki Dede'nin bu ikinci muhallefatında ok ve okçulukla ilgili epeyce malzeme sayılmıştır. Bunların isimleri ve miktarları kısaca şöyledir: 1 tane kubur, 1 tane deste gezi, bir miktar ok, 1 tane oklu kandil, 1 tane siper, 1 tane eskii şebref siper, 1 sandık ok takımı, 2 tane Kutlu Halil yayı, 1 tane nakışlı futa yayı, 8 tane futa yayı, 2 tane kenz yayı, 20 tane atışlar yayı, 5 tane atışlar halkası tabir olunur yay, 16 tane âri yay, 2 tane tüylü yay, tekrar 8 tane yay, 1 tane gez yayı.

Zeki Dede'nin Eminönü Hidayet Cami-i Şerifinde "kürsü şeyhliği" de yaptığı ve bu görevinden dolayı aylık 35 kuruş ücreti olduğu anlaşıldı. Şeyhülislamlık makamından aldığı maaş ise 130 kuruş imiş.⁶

⁵ Üsküdar Şerhiye Sicilleri Defter No: 716, s. 484-787.

⁶ Üsküdar Şerhiye Sicilleri Defter No: 716, s. 576-577.

10 Ekim 1882'de Dede'nin torunlarından Ümmühani Feride Hanım'ın babaanne-
si ve vasisi Zekiye Hanım mahkemeye müracaatla çocuğa babasının maaşların-
dan nafaka talep etmiştir. Talebi inceleyen mahkeme Zekiye Hanım'ın talebini
haklı bulmuş ve Ümmühani Feride'ye aylık 150 kuruş nafaka verilmesine hük-
metmiştir.⁷

Mehmed Zeki Dede'nin vefatında hemşehrisi Senih Efendi şu tarihi yazdı:

Bende-i sıdk-iştimal Hazret-i Molla-yı Rum

Merd-i rûşen-dil Burusevî Zekiy-yi Mevlevî

Şeyh birkaç sene bunda okuttu şevk ile

Yevm-i mahsusunda her hafta kitab-ı Mesnevi

İrcii' emri gelince çaresizdir imtisal

Çünkü olmaz kimseye câ-yi bekâ dünya evi

Mazhar-ı ihsan olur âhır emekdâr-ı tarik

İrtihalinde zuhur etti rumûz-i ma'nevi

Terk-i fâni eyledi tarihini söyle Senih

Tekke-i bakiye nakl etti Zeki-i Mevlevî 1299.

Her parmağında bir hüner taşıyan Zeki Dede, hattatlığının yanında şiirle de meş-
gul olmuştur. *Tezkire-i Fatin*'de yayımlanmış bir gazeli vardır. Kendisinin istin-
sah ettiği bazı kitapların tıpkıbasımı yapılmış olup bazı binaların kitabesi (Mese-
la Bursa'da Osman Gazi'nin Türbesi) yanında mezar taşları da yazmıştır.

Fetvâhane'de uzun yıllar müsevvidlik ve hattatlık eden Karinâbâdî Hasan Hüsni
Efendi (ö.1333/1914), Zeki Dede'nin hat üslûbunu aynen sürdüren önemli bir
talebesidir.⁸

⁷ Üsküdar Şerhiye Sicilleri Defter No: 716, s. 625.

⁸ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 546.